

אוטוביוגרפיות פסיכואנליטיות: סיפורי טיפול מנקודת המבט של מטופלים של פרויד

(בהנחיית ד"ר ורד לב כנען ופרופ' עמנואל ברמן)

"איש אינו כותב כדי לעשות לו שם, שבין כך ובין כך הוא עניין ארעי ביותר, או למען אשליית אלמוות. ודאי שאנחנו כותבים קודם כל כדי לספק דבר מה בתוכנו, לא למען אנשים אחרים. כמובן, כאשר אחרים מכירים במאמצינו יש בכך כדי להגדיל את נחת הרוח הפנימית, ואף על פי כן אנחנו כותבים קודם כל למען עצמנו, נשמעים לדחף פנימי".

(זיגמונד פרויד בדברים אל מרי בונפרט¹)

עבודת המחקר שלי עוסקת בקורפוס אשר במרכזו עומדים סיפורי טיפול פסיכואנליטיים. בכולם דמותו של המטפל היא זיגמונד פרויד והכותבים הם מטופליו. הקורפוס מורכב משישה ספרים אשר התפרסמו בארצות הברית ובאירופה בין שנות החמישים לשנות השבעים של המאה הקודמת. סיפורי האנליזות כתובים ברובם ברטרנספקטיבה כעשרים עד חמישים שנה לאחר התרחשותן.

טקסטים אלה מכוננים מהזיכרון את המרחב האנליטי דרך הכתיבה. מתעצבת בהם דמותו של פרויד, מערכת היחסים המורכבת עמו ומשמעותו של התהליך האנליטי. עיצוב המרחב האנליטי דרך המרחב הטקסטואלי מכונן אותו מחדש באופן אשר חורג מגבולות החוויה האנליטית בעת התרחשותה. במובן זה אסופת טקסטים אלה מאפשרת התבוננות מרתקת וחדשה על הקשר בין המרחב הפסיכואנליטי למרחב הטקסטואלי ועל תהליכי הטרנספורמציה שניתן לעבור דרך כל אחד ממרחבים אלה.

עם זאת, אסופת טקסטים אלה לא נחקרה מעולם כקורפוס אשר נושא מאפיינים ייחודיים. יותר מכך, היחס לו הם זכו לאורך השנים נע בין התעלמות לבין שימוש חלקי ופרגמנטרי בהם. למעשה טקסטים אלה לא מצאו מקום של ממש בשיח הפסיכואנליטי או הספרותי לאורך השנים. להערכתי הסיבה המרכזית לכך היא האופן בו הם מאתגרים את גבולות השיח של חקר הספרות ושל הפסיכואנליזה. זאת מכיוון שהם חותרים תחת סוגות הכתיבה המקובלות בשני התחומים.

מבחינה פסיכואנליטית, הקורפוס מציג סוג חדש וחתרני של כתיבת תיאור המקרה (Case Study). תיאור המקרה הוא סוגת כתיבה אשר נועדה להציג את החשיבה הפסיכואנליטית ואת הטכניקה שלה דרך סיפור טיפול יחיד. אחד המאפיינים המרכזיים של תיאור המקרה הוא כי הוא נכתב על ידי אנליטיקאים ורק על ידם. ואכן כתיבת סיפורי טיפול על ידי מטופלים הייתה מאז ומעולם ארוע נדיר, אשר היחס אליו היה תמיד ביקורתי ואמביוולנטי. ניתן לומר כי קיימת התנגדות רבת שנים בשיח הפסיכואנליטי לגבי המקום שיש לתת לכתיבה של מטופלים בתוכו.

מבחינה ספרותית, הקורפוס נמצא בתווך שבין הממואר לאוטוביוגרפיה. מחד, אחת המטרות המרכזיות והמפורשות של הטקסטים הייתה הנצחת דמותו של פרויד. במובן זה הם מהווים ממוארים אודותיו. מאידך, הייחודיות של פרויד בטקסטים אלה היא שבכולם הוא מופיע בדמותו של המטפל. תפקידו בחיי הכותבים היה לגלות את הנרטיב הנפשי הלא מודע שלהם ולהובילם בעזרתו לדרך חדשה. במובן זה, עומדים במרכז הטקסטים תהליכי התפתחות העצמי ועל כן ניתן להתבונן עליהם כאוטוביוגרפיות.

בהרצאתי ארצה להציג את קורפוס המחקר דרך מספר דוגמאות מרכזיות. דרכן ארצה לשאול באיזה אופן מכונה המרחב הטקסטואלי את המרחב האנליטי וכיצד הוא מאיר אותו באור חדש. במיוחד ארצה להתמקד במערכת היחסים הנרקמת עם פרויד דרך הכתיבה ולשאול באיזה אופן מתכתבת מערכת יחסים זו עם

¹ מתוך פלם, ל. (1991/2010). פרויד האיש. תל אביב: רסלינג, עמ' 131

מערכת היחסים האנליטית עמו. וכן, אילו הבנות ניתן לגזור מתוך כך על מערכת היחסים בין מטפל למטופל ומערכת היחסים בין כותב לקורא, ועל הקשר בין שתי מערכות יחסים אלה. לבסוף, ארצה לדון בטרנספורמציות האפשריות של החוויה הנפשית ככלל דרך כל אחד מהמרחבים הנדונים.